

DOR: 20.1001.1.23222573.1400.10.2.12.5

مقاله پژوهشی

تحلیل محتوایی نسبت هویت ملی و منافع ملی در منظومه فکری

آیت الله خامنه‌ای (مدظله)

حسین محمدی سیرت^۱ رضا انصاری بارده^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۱

چکیده:

مفهوم منافع ملی یکی از کلیدی‌ترین مفاهیم در طراحی سیاست خارجی است. قرائت‌های متعددی از معانی منافع ملی در عرصه نظری و میدانی سیاست وجود دارد. قرائت آیت الله خامنه‌ای نسبت به این مفهوم به عنوان یک قرائت تاثیرگذار در عملکرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مسئله‌ای است که نیاز به کشف و بررسی دارد چراکه جایگاه رهبری در جمهوری اسلامی جایگاه مهم و تعیین کننده‌ای است و اصل ۱۱۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی، تعیین سیاست‌های کلی نظام را اولین وظیفه از وظایف رهبری برشمرده است که تعیین این سیاست‌ها محدود به سیاست داخلی نبوده و سیاست خارجی را نیز شامل می‌شود. به منظور فهم منافع ملی در اندیشه‌ی آیت الله خامنه‌ای، ضروری است در منظر سازهانگاران معنای هویت ملی را روشن ساخته و تا مشخص شود کدام معنا از هویت ملی مبنای عمل رهبری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی بوده است. آیت الله خامنه‌ای هویت ملت ایران را در سه بعد هویت اسلامی، هویت انقلابی و هویت ایرانی در نظر می‌گیرند. همچنین این پژوهش به بررسی این موضوع می‌پردازد که در دیدگاه آیت الله خامنه‌ای ذیل هویت‌های سه‌گانه، کدام منافع ملی تامین می‌شود. بدیهی است که نافی همی و یا بد فهمی دیدگاه رهبر انقلاب در تبیین منافع ملی جمهوری اسلامی، سیاست خارجی ای را نتیجه خواهد داد که با رویکردهای رهبری در سیاست خارجی متفاوت است و در نتیجه سیاست در ریل‌گذاری مورد نظر حرکت نخواهد کرد. هدف این پژوهش دست یافتن به ارتباط هویت ملی و منافع ملی در اندیشه‌ی آیت الله خامنه‌ای، بررسی تاثیر هویت ملی بر منافع ملی در نگاه ایشان است و نهایتاً دریافت معنایی از مفهوم منافعی ملی است. سوال اصلی این پژوهش این است که: رابطه بین مفهوم هویت ملی و منافع ملی در منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای چیست؟ و سوالات فرعی عبارتند از: ابعاد هویت ملی از منظر آیت الله خامنه‌ای چیست؟ ارتباط ابعاد هویت ملی با ابعاد منافع ملی کدام است؟

واژگان اصلی: هویت ملی، منافع، منظومه فکری، آیت الله خامنه‌ای

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد، رشته معارف اسلامی و علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، تهران،

Anasrireza313@gmail.com

ایران (نویسنده مسئول).

۲. عضو هیات علمی دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، تهران، ایران

sarkoobis@yahoo.com

مقدمه

بیان مسئله

مجموع پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با این موضوع را می‌توان در قالب دو دسته کلی تقسیم نمود: الف. پژوهش‌هایی که با تاکید بر متغیر هویت ملی در دیدگاه آیت الله خامنه‌ای انجام شده‌اند. ب. پژوهش‌هایی که با تاکید بر متغیر منافع ملی در دیدگاه ایشان تدوین و نگارش شده است. دسته سوم از پژوهش‌ها را نیز می‌توان متصور بود که به تلفیق دو متغیر هویت ملی و منافع ملی در دیدگاه آیت الله خامنه‌ای توجه کنند که این نوع رویکرد کمتر مورد توجه قرار گرفته است و وجه نوآوری پژوهش حاضر در بررسی نسبت این دو متغیر است. در ادامه به برخی از این آثار اشاره می‌رود:

مرشدی زاده (۱۳۹۶) در مقاله "مولفه‌های هویت اسلامی و ایرانی در اندیشه آیت الله خامنه‌ای"، مولفه‌های تشکیل‌دهنده هویت اسلامی در اندیشه آیت الله خامنه‌ای را شامل اعتقادات، ارزش‌های اسلامی، اعیاد اسلامی و مراسم و مناسک اسلامی و مولفه‌های هویت ایرانی نیز شامل زبان فارسی، سرزمین، تاریخ، عید نوروز، پوشش و معماری ایرانی می‌داند. وی بیان می‌کند که در تشکیل تمدن نوین اسلامی، هر دو بخش تاثیرگذار هستند، لکن سخنی از منافی در میان نیست.

صولتی و کلانتر مهرجردی (۱۳۹۸) در مقاله "هویت فرهنگی به مثابه گفتمان دفاعی در نظام فکری آیت الله خامنه‌ای (مدظله)"، بیان می‌کنند که یکی از راه‌های پرداختن به مسأله هویت در ایران، بررسی اندیشه‌های فکری، فرهنگی و راهبردی در فضای سیاسی و اجتماعی جامعه ایرانی است. و در این بستر به بررسی اندیشه‌های فرهنگی آیت الله خامنه‌ای می‌پردازند. نویسندگان الگوی فرهنگی آیت الله خامنه‌ای را الگوی اسلام‌گرا می‌دانند.

افتخاری و نزهت (۱۳۹۳) در مقاله "ناسیونالیسم و هویت ملی در اندیشه حضرت آیت الله خامنه‌ای"، به تحلیل دیدگاه مقام معظم رهبری، درباره ناسیونالیسم و هویت ملی می‌پردازند. از دیدگاه آنان آیت الله خامنه‌ای، برای همه مسلمانان علاوه بر هویت ملی، هویتی کلان‌تر و فراملیتی نیز قائل هستند که مطابق گفتمان اسلامی از آن در ذیل الگوی امت اسلامی یاد می‌شود. آنان ساخت دو لایه‌ای را در تحلیل هویت در اندیشه آیت الله خامنه‌ای شناسایی کرده و با استفاده از این الگو نسبت به تبیین مناسبات بین هویت ملی و هویت اسلامی اقدام نموده‌اند.

طباطبائی و حجازی (۱۳۹۵) در مقاله "حفظ هویت اسلامی و امنیت هستی‌شناختی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از منظر مقام معظم رهبری"، بیان می‌کنند که تحلیل محتوای کمی و کیفی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای نشان می‌دهد که چهار اصل حفظ هویت نظام اسلامی ایران،

نفی نظام سلطه، حمایت از مستضعفان در برابر مستکبران و روابط صلح آمیز با دولت-های غیرمحارب، مهم ترین اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه آیت الله خامنه‌ای هستند که در میان آنها حفظ هویت نظام اسلامی ایران، به طور قابل توجهی حائز اهمیت بالاتری است.

گوهری مقدم و فیضی (۱۳۹۷) در مقاله "بررسی مفهوم هویت و منافع ملی و رابطه بین آن‌ها در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)"، یکی از مهم ترین مبانی شکل دهنده به سیاست خارجی یک کشور را نوع نگاه و تعریف نخبگان و مسئولان از منافع ملی می‌دانند. در اندیشه آیت الله خامنه‌ای معنی دار شدن منافع ملی در تطابق آن با هویت است و اگر منافی دنبال شود که جدا از هویت باشد موجب بی‌هویتی خواهد شد.

رویکرد پژوهش حاضر در نسبت سنجی منافع ملی و هویت ملی در چارچوب سازه‌نگارانه در آثار موجود مورد توجه قرار داده نشده است و از این باب اثر رویکردی نوین را اتخاذ کرده است.

۲. مبانی نظری و مفهومی

۲-۱. چارچوب مفهومی

با توجه به تعدد معانی و تعاریف پیرامون مفاهیم علوم انسانی و به جهت مشخص و معین نمودن منظور نویسندگان از مفاهیم پایه‌ی پژوهش لازم است که این تعریف و تبیین شود.

۲-۱-۱. هویت

هویت در چارچوب سازه‌نگاری، بر ارزش‌ها و معانی مورد قبول یک بازیگر سیاسی دلالت دارد. ونت هویت را «خصوصیتی در کنشگر نیت‌مند» می‌داند که «موجد تمایلات انگیزشی و رفتاری» است (مشیرزاده: ۱۳۸۸). بنابراین می‌توان گفت هویت همان فهم کنشگر از خود است. اهمیت موضوعات هویتی از قبیل هنجارها و ایده‌ها به این علت است که سازه‌گاری تصور می‌کند هویت‌ها به صورت بالقوه بخشی از رویه‌های قوام بخش کشور بوده و کنش‌های داخلی و خارجی از آن نشئت می‌گیرند (Smith, 2001: 213). هویت‌ها پایه و اساس منافع هستند و کشورها بر مبنای هویتی که برای خود تعریف می‌کنند منافع خود را تعیین می‌کنند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۶: ۴۵).

۲-۱-۲. هویت ملی

هویت یک حس اجتماعی است، هر چند می‌توان از هویت فردی نیز سخن گفت اما در سیاست خارجی، هویت مشخصه‌ی دولت‌ها بر شمرده می‌شود و از آن با عنوان هویت ملی یاد می‌شود

(اسمیت، ۱۳۹۱: ۱۸۴). هویت ملی خواستگاه منافع ملی هر کشور است، سیاست کشورها در خلاء شکل نمی‌گیرد بلکه برآمده از متغیرهای فرهنگی، تاریخی، جغرافیایی، اقتصادی و اجتماعی هر کشور است که مجموع این متغیرها هویت ملی یک ملت را شکل می‌دهند. هویت ملی همانطور که وجود منافع را توضیح می‌دهد فقدان و غیاب منافع ملی را نیز تبیین می‌کند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۶: ۴۵). هویت ملی پیش‌ران فهم بسیاری مفاهیم پایه از جمله سیاست خارجی است و در واقع انگارانه‌ترین نظام‌های سیاسی نیز نقشی جدی در سیاست‌ورزی را ایفا می‌کند.

۳-۱-۲. منافع ملی

مفهوم رایج و متداول منافع ملی از دو واژه «منفعت» و «ملیت» تشکیل شده است که هر دو در یک مکتب با جهان‌بینی، انسان‌شناسی و نظام معرفت‌شناسی متفاوت از اندیشه‌ی اسلامی خلق گشته‌اند. مفهوم منافع ملی مانند بسیاری از مفاهیم رایج در علوم انسانی مفهومی مشخص و کاملاً روشن نیست بلکه در منظر و دیدگاه مکاتب فکری، گوناگون تعریف می‌شود. حاکمیت رویکرد نسبی-گرایانه در اندیشمندان غربی این حوزه، امکان توافق بر تعریفی یکسان از این مفهوم را مانع شده است (محمدی‌سیرت، ۱۳۹۶: ۵۹). منافع ملی عمدتاً در دو معنا به کار می‌رود، اول به عنوان یک مفهوم تحلیلی برای تبیین سیاست خارجی کشورها و مبنایی برای تصمیم‌گیری در سیاست خارجی است. و دوم به عنوان به عنوان ابزار خطابه‌ای و جدلی برای توجیه سیاست خارجی و موجه جلوه دادن کنش‌ها است (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۵: ۲۰۴). جمعی از مهم‌ترین تعاریف موجود از منافع ملی عبارتند از:

حفظ تمامیت ارضی (برونینگ، ۲۰۰۷: ۱۸۲). خواسته‌ی تصمیم‌گیرندگان مرکزی (کراسنر، ۱۹۸۷: ۵۴). خیر مشترک (کلبیتون، ۱۳۷۹: ۷۲). اندیشه‌ی سیاسی دولت‌ها و رژیم‌ها (آرون، ۱۹۶۷: ۸۹) و مجموعه‌ی شرایط و امکانات یک جامعه (پلانو ۱۹۸۸: ۱۰ و ۱۱).

۴-۱-۲. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

سیاست خارجی هر کشور عبارت است از راهبرد یا رشته طراحی شده‌ی عمل که به وسیله تصمیم‌گیرندگان یک دولت در مقابل دیگر دولت‌ها و واحدهای بین‌المللی به منظور اهداف مشخص اعمال می‌شود (پلانو ۱۹۸۸: ۶). ایوانز و نیونهام سیاست خارجی را فعالیتی می‌دانند که کنش‌گران دولتی از طریق آن عمل می‌کنند، عکس‌العمل نشان می‌دهند و تعامل دارند (ایوانز، ۱۳۸۱: ۲۷۸). مهم‌ترین وجه تمایز جمهوری اسلامی، ایدئولوژی مشروعیت‌بخش آن یعنی اسلام می‌باشد. به گونه‌ای که جمهوری اسلامی نخستین دولت ملی پس از وستفالیاست که بر اساس دین و مذهب

پایه گذاری شده است. ماهیت و هویت اسلامی جمهوری اسلامی ایران، همانند سیاست داخلی به سیاست خارجی و به روابط بین الملل آن در عرصه جهانی نیز شکل می‌دهد. از این رو، در تحصیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران هر دو وجه ملی و اسلامی آن را باید مدنظر قرار داد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۰: ۴۸۳ و ۴۸۴).

۲-۲. چارچوب نظری

مفهوم منافع ملی در چارچوب‌های نظری موجود یک مفهوم مادی است. طبعاً آنچه ما از مفهوم منافع ملی در اندیشه‌ی آیت الله خامنه‌ای جستجو می‌کنیم منطبق با چارچوب‌های ماتریالیستی نبوده و لذا به چارچوب نظری نیاز داریم که ویژگی‌های زیر را شامل باشد:

- این چارچوب رویکردی صرفاً مادی و غیر معنایی به انسان نداشته باشد و او را موجودی معنا ساز و معنا پذیر بداند. مبانی اسلامی و منفعت ملی هر دو قالبی از معانی و ارزش‌ها هستند.

- چارچوبی باشد که در آن تصمیم‌گیر خود معناسازی داشته و در تعامل با ساختار سیاست داخلی و بین الملل نه همچون ماشین، بلکه بر اساس ارزش‌هایش تصمیم می‌گیرد.

- چارچوب مطلوب باید سیاست خارجی را تابعی از یک نظام ارزشی و هنجاری بداند که در بستر اجتماعی و نظام معنایی هر کشوری تعریف می‌شود.

- به تاثیر ساختارهای اجتماعی و فرهنگی در سیاست بین الملل توجه داشته باشد و ساختار سیاست بین الملل را محیط مجزا و بی‌ارتباط از ساختارهای اجتماعی و فرهنگی ترسیم ننماید.

- و همچنین چارچوب روشی باید قائل به تعامل سیاست داخلی و سیاست خارجی باشد. بر اساس این معیارها نگارندگان از چارچوب نظری سازه‌انگاری استفاده برده‌اند، زیرا این چارچوب از جهاتی نزدیک‌ترین چارچوب نظری به معیارهای مذکور است.

رویکرد سازه‌انگاری در میان نظریه‌های انتقادی روابط بین الملل دسته بندی می‌شود. سازه‌انگاری مستند ماشین انگاری انسان و نظم پذیری بی‌روح انسان در گفتمان‌های خردگرا است و تلاش دارد او را دارای رفتاری ناشی از هدف و منظور خاص معرفی نماید. نظام ارزشی و هنجاری بازیگران سیاست خارجی در رویکرد سازه‌انگارانه مورد توجه جدی است و بر خلاف رویکردهای روشی دوره مدرنیته ارزش‌ها و هنجارهای درونی شده را نادیده نمی‌گیرد. در واقع نظریه سازه‌انگاری نظریه‌ای رویکردی پست مدرن است که هژمونی رویکردهای پوزیتیویستی به انسان را نمی‌پذیرد و

جبر شیء شدگی بازیگر عرصه سیاست خارجی را زیر سوال می‌برد. (محمدی‌سیرت، ۱۳۹۶: ۱۱۵ و ۱۱۶).

۳. روش

این پژوهش با استفاده از روش تحلیل محتوا صورت گرفته است. روش تحلیل محتوا هم در زمره روش‌های گردآوری منابع و هم در تحلیل منابع مورد استفاده قرار می‌گیرد (سید امامی، ۱۳۸۶: ۳۷۵). تحلیل محتوا روشی کمی مبتنی بر داده‌های قابل مشاهده و قابل محاسبه همچون واژه‌ها، جمله‌ها و عبارات‌ها است (وان دایک، ۱۳۸۷: ۱). به عبارتی دیگر تحلیل محتوا مجموعه فنون تحلیل ارتباط است که برای توصیف پیام و روش‌های منظم عینی به کار می‌رود (قائدی، ۱۳۹۵). ما در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل محتوای مقوله‌ای، از کلیدواژه‌هایی در بیانات آیت الله خامنه‌ای آغاز کردیم، سپس از آن کلید واژه‌ها به مفاهیمی دست یافتیم. و در نهایت از مفاهیم مقولات را استخراج کردیم. مقولات استخراج شده در واقع همان نسبت هویت ملی و منافع ملی در دیدگاه آیت الله خامنه‌ای هستند.

نمودار شماره ۱: ارتباط ساختاری روش تحلیل محتوا

در این پژوهش داده‌ها از طریق مراجعه مستقیم به بیانات آیت الله خامنه‌ای از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۹ به دست آمده است. تقسیم بندی مفهوم هویت بر سه مقوله هویت اسلامی، هویت انقلابی و هویت ایرانی، عینا تقسیم بندی آیت الله خامنه‌ای از مفهوم هویت است (۱۳۹۳/۰۲/۳۰). در این پژوهش به دلیل متن محور بودن در موارد متعدد عین بیانات آیت الله خامنه‌ای آورده شده است که بلافاصله پس از متن، تاریخ سخنرانی نیز ذکر شده و منبع تمامی سخنرانی‌ها سایت <https://farsi.khamenei.ir/> است.

		<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
		منافع فرهنگی	منافع سیاسی	منافع اقتصادی
<i>A</i>	هویت اسلامی	<i>A1</i>	<i>A2</i>	<i>A3</i>
<i>B</i>	هویت انقلابی	<i>B1</i>	<i>B2</i>	<i>B3</i>

C3	C2	C1	هویت ایرانی	C
----	----	----	-------------	---

جدول شماره ۱: تقسیم بندی هویت ملی و منافع ملی

۴. منافع ملی در رویکردی هویتی

گفته شد که مفهوم منافع ملی در دیدگاه واقع گرایانه، مفهومی مادی است، اما در رویکرد سازه‌انگاری منافع ملی صرفاً مفهومی مادی محسوب نمی‌شود. سازه‌انگاران بر ابعاد مادی و غیرمادی حیات اجتماعی تاکید دارند (مشیرزاده، ۱۳۹۹: ۳۲۵). سازه‌انگاران هویت‌های ملی را برآمده از ساخت-بند‌های اجتماعی می‌دانند و منافع ملی را برآمده از اعتقادات مشترک و بین‌الذهانی یک ملت می‌دانند (قوام، ۱۳۹۷: ۲۲۲). آیت‌الله خامنه‌ای هویت ملت ایران را هویتی سه‌گانه می‌داند. هویتی که در طول تاریخ صورت گرفته و امروز وجه مشخصه ملت ایران از دیگر ملت‌هاست. هویت‌های سه‌گانه‌ای که آیت‌الله خامنه‌ای برای ملت ایران بر می‌شمارند عبارتند از: هویت اسلامی، هویت انقلابی و هویت ایرانی یا هویت ملی. ایشان در بند سیزده پیام ابلاغ سیاست‌های کلی جمعیت به صراحت از هویت‌های سه‌گانه جامعه ایرانی نام برده‌اند و هدف از ابلاغ سیاست‌های کلی جمعیت را "تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش ملی (ایرانی، اسلامی، انقلابی) و ارتقاء وفاق و همگرایی اجتماعی در پهنه سرزمینی بویژه در میان مرزنشینان؛ و ایرانیان خارج از کشور" (۱۳۹۳/۰۲/۳۰) دانسته‌اند.

برای فهم منافع ملی در جمهوری اسلامی در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای باید هویت ملی را تعریف و سپس بر اساس آن منافع ملی را تعریف کرد. این رویکرد با رویکرد نظری پژوهش حاضر که رویکردی سازه‌انگانه است تطابق دارد. هویت ملی عناصری دارد که ایشان مهم‌ترین این عناصر را این‌گونه بر می‌شمارند:

"ما ملتی هستیم مسلمان، ریشه‌دار در تاریخ، و انقلابی؛ این هویت ما است. مسلمانی ما، عمق تاریخی ما، و انقلابی بودن ما سه عنصر اصلی است که هویت ملت ما را تشکیل می‌دهد. این سه را نباید از نظر دور بداریم" (۱۳۹۶/۳/۲۲).

سه عنصر اسلام، ریشه‌داری در تاریخ و انقلابی بودن، عناصر مقوم هویت ایرانیان است که منافع ملی را باید متناسب با آن ترسیم نمود، هر یک از این عناصر نیز این‌گونه تعریف می‌شود:

• اسلام:

"اسلامی بودن ما یعنی ارزش‌ها و اصول اسلام، تشکیل‌دهنده‌ی هویت ما است."

• انقلاب:

"انقلاب بخش مهمی از هویت ما است. انقلاب یعنی آن حرکت تحوّل‌گام عمیقی که با تکیه‌ی به اسلام توانست وضعیت کشور را عوض کند و یک قلم مهم آن، این بود که ملت را از حاشیه بیرون آورد، وارد متن اداره‌ی کشور کرد." بنابراین "هر آن چیزی که با این هویت در تعارض باشد، منافع ملی نیست، ولو ما تصور کنیم که این یک سودی است برای ملت یا منفعتی است برای ملت؛ نه، هر چه با اسلام ما، با انقلاب ما، با گذشته و سابقه‌ی تاریخی دیرینه‌ی ما، معارضه داشته باشد، جزو منافع ملی به حساب نمی‌آید" (۱۳۹۶/۳/۲۲).

• ریشه تاریخی:

«ریشه‌داری ما در تاریخ یعنی نیروهای انسانی ما در طول تاریخ، دارای افکار بلندی بوده‌اند - در بخش‌های مختلف: در فلسفه، در علم، در فناوری - و در طول تاریخ به حسب موقعیت زمانی، کارهای بزرگی را انجام داده‌اند و به بشریت حرکت داده‌اند.»

۱-۴. حراست رهبری از منافع ملی

آیت الله خامنه‌ای به عنوان ولی فقیه و یک مرجع تقلید و در جایگاه یک رهبر دینی بارها بر حفظ منافع ملی اشاره و حراست و حفظ منافع ملی مردم ایران را به عنوان یک ارزش مورد اشاره داشته و مأموریت خویش قلمداد کرده است:

"بنده از هر اقدامی که چه دولت، چه مجلس شورای اسلامی در جهت منافع مردم و گشایش امور مردم انجام بدهند، جداً دفاع می‌کنم و از آن حمایت می‌کنم. مهم این است که انسان احساس کند کاری دارد انجام می‌گیرد که برای منافع ملی مفید و لازم است" (۹۵/۱/۱۸).

مفهوم منافع ملی از منظر یک رهبر ایدئولوژیک و یک جایگاه مذهبی در جمهوری اسلامی کاملاً به رسمیت شناخته شده است و نه تنها پذیرفته شده است بلکه یک مأموریت و ارزش است که باید حفظ و ترویج گردد و گویای نسبتی کاملاً تطابقی در عرصه‌ی عملیاتی و اجرایی جمهوری اسلامی ایران از نسبت منافع ملی و مبانی اسلامی است.

۲-۴. انقلاب اسلامی و احیای منافع ملی

یکی از آثار انقلاب اسلامی و وجوه ممیزه دوره قبل و بعد از انقلاب اسلامی از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای، تأمین منافع ملی مردم ایران است. به عقیده‌ی ایشان انقلاب اسلامی موجباتی را فراهم کرد که منافع شخص و ساختار پادشاهی و منافع بیگانگان، از مأموریت حاکمیت خارج و منافع ملت در رأس توجه قرار گیرد.

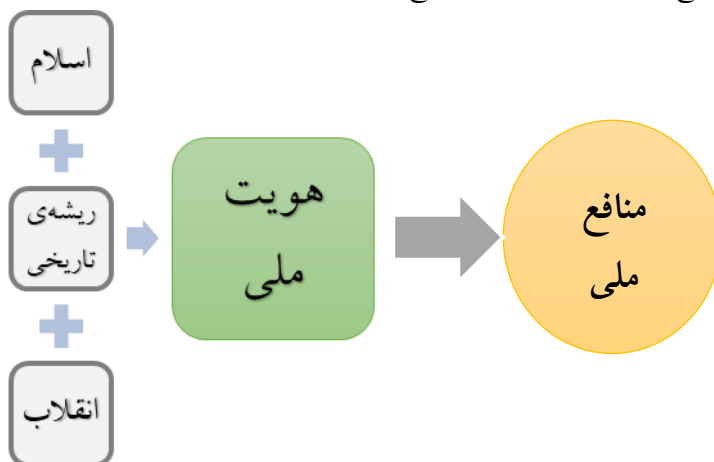
"در اینجا سنگرهایی به وجود آورده بودند که اول رژیم انگلیس، بعد رژیم آمریکا در سال‌های بعد یا دهه‌های بعد، از این سنگرها استفاده می‌کردند برای دوام سلطه‌ی خودشان بر این کشور. انقلاب آمد و به دست جوان‌های خودش این سنگرها را تخریب کرد، منهدم کرد و به جای آن، سنگرهایی برای حفاظت از انقلاب و برای حفاظت از جمهوری اسلامی و منافع ملی به وجود آورد" (۱۳۹۵/۱/۱).

آیت الله خامنه‌ای معتقد است که انقلاب اسلامی موجب ایجاد هویتی جدید و در نتیجه باز تعریف منافع ملی در ایران گردید و بازگشت هویت ملی ایرانی بر اثر انقلاب، پرداختن به منافع ملی را حقیقی‌تر و ممکن نمود: "یکی از کارهای بزرگ انقلاب اسلامی همین است که یک هویتی برای ملت تعریف کرد و بر آن پافشاری کرد؛ منافع ملی را براساس آن استخراج کرد و استنباط کرد و ترسیم کرد و تصدیق کرد و دنبال کرد" (۱۳۹۶/۳/۲۲).

۳-۴. چیستی منافع ملی جمهوری اسلامی ایران

به اعتقاد آیت الله خامنه‌ای منافع ملی مفهومی است که بر اساس اقتضائات هویتی هر جامعه‌ای تعریف می‌شود و مفهومی نیست که در خلاء و یا از بیرون بر جامعه‌ای تحمیل گردد. بلکه منافع ملی زمانی منافع حقیقی ملتی است که متناسب با هویت ملی آن جامعه تعریف گردد و منافع ملی تابعی از هویت ملی آن جامعه است:

"منافع ملی آن‌وقتی منافع ملی هستند که با هویت ملی ملت ایران، با هویت انقلابی ملت ایران در تعارض نباشند. آن‌وقتی منافع واقعاً منافع ملی هستند که با هویت ملت در تعارض نباشند، و آلا آنجایی که ما چیزی را به‌عنوان منافع ملی در نظر می‌گیریم لکن هویت ملی را پایمال می‌کنیم، قطعاً اشتباه کرده‌ایم، این منافع ملی نیست؛ منافع ملی بایستی با هویت ملی تطبیق داده بشود، نه اینکه هویت ملی تابع منافع ملی قرار بگیرد، که قهراً منافع تخیلی است" (۱۳۹۶/۳/۲۲).

نمودار شماره ۲: عناصر هویت ملی از منظر آیت الله خامنه‌ای

۵. تحلیل محتوایی منافع ملی در رویکردی هویتی

در رویکرد مختار پژوهش منافع ملی در نسبت با اضلاع هویتی معنا می‌یابد لذا در این بخش به تحلیل محتوایی هویت ملی و منافع ملی پرداخته شده است.

۱-۵. هویت اسلامی

هویت اسلامی ملت ایران در طی قرن‌های متمادی و در همراهی ایرانیان با پیام اسلام تقویت شده است. به اعتراف همه مطلعین، ایرانیان خدمات ارزنده و فوق العاده و غیر قابل توصیفی به تمدن اسلامی داشته و در ترقی و تعالی این دین و نشر آن، بیش از سایر ملل مسلمان کوشیده‌اند (مطهری، ۱۳۹۰: ۴۸). امروزه نیز هویت اسلامی یکی از اصلی‌ترین مشخصه‌های تعریف منافع ملی است. ارزش‌ها و آرمان‌های اسلامی ملت ایران در جهت‌گیری‌های سیاست خارجی نقش موثری داشته است. دفاع از آرمان ملت فلسطین، مقاومت در برابر سلطه‌گری کشورهای غربی در سرزمین‌های اسلامی و جایگاه اخلاق در سیاست از جمله تأثیرات هویت اسلامی بر منافع ملی هستند. در ادامه تأثیرگذاری هویت اسلامی بر سه سطح از منافع ملی یعنی منافع فرهنگی، سیاسی و اقتصادی بررسی شده است.

۱-۱-۵. هویت اسلامی و منافع فرهنگی

در کلیدواژه‌های بیانات آیت الله خامنه‌ای به دو مفهوم مهم بر می‌خوریم، یکی اهمیت فرهنگ اسلامی و دیگری حرکت به سمت جامعه مومنانه. در این زمینه باید گفت که اسلام به عنوان دینی فرهنگی و تمدنی دارای هویت فرهنگی است. شاید بتوان هویت فرهنگی اسلام را یکی از قوی‌ترین مقوم‌های زیست و حیات اسلامی برشمرد. آیت الله خامنه‌ای همواره بر این نکته توجه داشته‌اند که برای حفظ منافع فرهنگی، باید به ارزش‌های اسلامی توجه شود و تلاش شود تا روحیه‌ی ایمانی مردم تقویت شود. ایشان در ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در امور امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات و ارتباطات، یکی از اهداف تشکیل این نهاد را حفظ فرهنگ و هویت اسلامی-ایرانی و ارزش‌های اخلاقی (۱۳۸۹/۱۱/۲۹) بیان می‌کنند. لذا ترویج ارزش‌های اسلامی به عنوان یکی از منافع ملت ایران، باید مورد توجه قرار گیرد. و نباید اجازه داد که دشمن از طریق نفوذ فرهنگی، باورهای دینی مردم که یکی از عوامل قدرت جمهوری اسلامی است را تضعیف کند.

کلید واژه	مفاهیم	مقوله
هدف دشمن در زمینه فرهنگ،	اهمیت فرهنگ اسلامی	ترویج ارزش‌های اسلامی

<p>حرکت به سمت جامعه مومنانه</p>	<p>ایمان مردم است. استقلال فرهنگی در سبک زندگی اسلامی است. شعائر اسلامی، سنگرهای برای حفاظت از منافع جمهوری اسلامی است. ارتقاء فرهنگ با سیاستگذاری درست و پیگیری مستمر ممکن خواهد شد. شهادت‌طلبی‌ها و مبارزه‌ی ما با طاغوت از همین منبرها شروع شد. شعار اسلامی برای حیات معنوی جامعه ضروری است. در زمینه‌ی فرهنگی، باید به تقویت روحیه‌ی ایمان توجه شود. ایمان مردم، شرط تقویت پایه‌های فرهنگی.</p>
----------------------------------	---

جدول شماره ۲: هویت اسلامی و منافع فرهنگی

۵-۱-۲. هویت اسلامی و منافع سیاسی

تشکیل نظام سیاسی بر پایه ولایت فقیه بیانگر تفوق هویت اسلامی بر هویت ناسیونالیستی بود. نظام سیاسی جدید بر نظریه ولایت فقیه ابتناء داشت که حق حاکمیت و قاعده حاکمیت را در گفتمان توحیدی تبیین می‌نمود (محمدی سیرت، ۱۳۹۹: ۲۳۳) و نشانی از آمیختگی سیاست و دیانت بود. دریاچه اصلی اثرگذاری هویت اسلامی بر منافع سیاسی نظام فقهی است. اصل مصلحت، اصل وجوب حفظ نظام و حرمت اختلال نظام، اصل عدالت و قاعده نفی سبیل از مهم‌ترین مفاهیم تاثیر گذار بر منافع سیاسی هستند که همگی ناشی از تاثیر پذیری منافع سیاسی از هویت اسلامی هستند.

آیت الله خامنه‌ای بیان می‌کنند که دشمن با حکومت مبتنی بر اسلام مخالف است، زیرا اسلام در مقابل مستکبر سر فرود نمی‌آورد. ایشان بیان می‌کنند که "امروز دنیای استکبار همه با هم یکی شدند، جمع شدند، برای اینکه این هویت را انکار کنند؛ برای اینکه هویت اسلامی ملت مبارز و قهرمان ایران را به انزوا بکشانند" (۱۳۹۰/۰۷/۲۳). پس از انقلاب اسلامی، استکبار ستیزی و جهان‌گرایی اسلامی ملت ایران توانست جایگاه ایران را به عنوان یک کشور آزادی‌خواه و عدالت طلب در سطح بین‌المللی تثبیت کند. در همه‌ی سال‌های پس از انقلاب، حفظ نظام اسلامی همواره اصلی‌ترین هدف در تعقیب منافع ملی بود. یکی از نقاط اوج اثرگذاری هویت اسلامی بر منافع سیاسی در جنگ هشت ساله صدام علیه ایران بود. در دوران دفاع مقدس انگیزه‌ی عمده‌ی رزمندگان برای حضور در جبهه‌ها حفظ نظام و انقلاب بود.

کلید واژه	مفاهیم	مقوله
دفاع از آرمان ملت فلسطین. شرکت در انتخابات یک تکلیف شرعی است. مقاومت در برابر سلطه‌گری آمریکا. هرکس علاقه‌مند به امام حسین است، یعنی علاقه‌مند به اسلام سیاسی است. اتحاد جهان اسلام، نسخه قوی شدن مسلمانان است. سیاست فریب، مطلوب اسلام نیست. تقوای سیاسی؛ یعنی هر کس که در کار سیاست است، با مسائل سیاسی صادقانه و دردمندانه و از روی دلسوزی برخورد کند. سیاست یعنی اداری درست	سیاست اخلاقی مقاومت در برابر مستکبر آمیختگی سیاست و دیانت سیاست ورزی دینی	لزوم حفظ نظام اسلامی استکبار ستیزی جهان‌گرایی اسلامی

		جامعه؛ این جزو دین است. سیاست ما باید دیندارانه و پرهیزگارانه باشد. دین اسلام - بلکه همه‌ی ادیان الهی - سیاست و علم و زندگی و مسائل اجتماعی را در متن خود دارند.
--	--	--

جدول شماره ۳: هویت اسلامی و منافع سیاسی

۵-۱-۳. هویت اسلامی و منافع اقتصادی

برخی معتقدند در عصر جهانی شدن، اقتصاد فراملی و تجارت جهانی توانسته است قواعد خود را بر اقتصاد جهانی تحمیل کند، و مرزهای هویتی را در حوزه اقتصاد نامرئی کند. اما در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای هویت اسلامی می‌تواند به طور مستقیم در منافع اقتصادی اثر گذار است. از نظر ایشان "همانطوری که اسلام ابعاد معنوی و اخلاقی دارد، ابعاد الهی دارد، در عین حال ناظر به زندگی مردم است؛ بعد اقتصادی، بعد سیاسی، بعد اجتماعی در اسلام وجود دارد" (۱۳۸۷/۰۳/۱۴). آیت‌الله خامنه‌ای بر افزایش ثروت ملی و توزیع عادلانه ثروت به عنوان منافع ملی برآمده از هویت اسلامی اشاره می‌کنند. ایشان این پیش‌فرض که در عصر جهانی شدن، همه‌ی اقتصادها در اقتصاد جهانی هضم می‌شوند را نمی‌پذیرند و معتقد هستند که عمل به دستورات اقتصادی اسلام، مسیر سعادت ملت ایران را هموارتر خواهد کرد. زمانی که همه‌گیری ویروس کرونا و تعطیلی‌های گسترده در کشور پیش آمد، بخش زیادی از اقشار جامعه دچار مشکلات اقتصادی شدند. آیت‌الله خامنه‌ای در سخنرانی به مناسبت نیمه شعبان سال ۱۳۹۹ طرح رزمایش همدلی و مواسات را مطرح کردند. طرحی که بهانه‌ی آن شروع ماه مبارک رمضان بود و تاکید آن بر توزیع درست ثروت به نفع محرومان بود:

"ماه رمضان، ماه انفاق و ایثار و کمک به مستمندان است؛ چه خوب است که یک رزمایش گسترده‌ای در کشور به وجود بیاید برای مواسات و همدلی و کمک مؤمنانه به نیازمندان و فقرا که این اگر انفاق بیفتد، خاطره‌ی خوشی را از امسال، در ذهنها خواهد گذاشت" (۱۳۹۹/۰۱/۲۱).

کلید واژه	مفاهیم	مقوله
توجه به تئوری‌های اسلامی	عدالت اقتصادی	افزایش ثروت ملی
اقتصاد، به جای تئوری‌های	توجه به فرهنگ کار	توزیع عادلانه ثروت

		<p>غربی.</p> <p>اقتصاد باید عدالت محور باشد.</p> <p>توجه به توصیه‌های اسلام در زمینه اقتصاد.</p> <p>همه‌ی دستورهای اسلام در شیوه زندگی و اقتصاد متبهی به سعادت است.</p> <p>نزدیک شدن به حوزه‌ی اقتصاد اسلامی عامل آرامش و آسایش مردم.</p>
--	--	---

جدول شماره ۴: هویت اسلامی و منافع اقتصادی

۲-۵. هویت انقلابی

هویت انقلابی ملت ایران، تنها منحصر در نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی و انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ نیست. بلکه این هویت در طی قرن‌ها همواره در ملت ایران وجود داشته است و به فراخور شرایط هر عصر، منشاء حرکت‌های مردمی بوده است. نهضت تنباکو، انقلاب مشروطه، قیام‌های دوره رضاخانی و نمونه‌های بسیار دیگر، بیانگر هویت انقلابی و ظلم ستیزانه ملت ایران است. این هویت به قدری در ملت ایران ریشه‌دار است که محبوبیت بسیاری از اسطوره‌های کهن ایرانی، همچون کاوه آهنگر به خاطر منش انقلابی و دادخواهی آنان بوده است. آیت الله خامنه‌ای همواره بر هویت انقلابی و انقلابی بودن تاکید داشته‌اند. ایشان بیان می‌کنند که "بعضی‌ها از روی دشمنی، انقلابی را بد معنا میکنند. انقلابی را به معنای بی‌سواد، بی‌توجه، بی‌انضباط [میدانند]؛ نخیر، اتفاقاً درست بعکس است. انقلابی یعنی دارای سواد، دارای انضباط، دارای تدبیر، دارای حرکت، دارای عقل، خردمند" (۱۳۹۵/۰۷/۲۸). البته ایشان هویت انقلابی را در راستای هویت اسلامی معنا می‌کنند و تقویت این هویت را موجب نگرانی دشمنان می‌دانند. "گسترش تدریجی تفکر و هویت انقلاب اسلامی ایران، غربی‌ها را به شدت نگران کرد و آنها همزمان با عمق یافتن تفکر اسلامی، برنامه‌ریزی‌ها و طراحی‌های خود را نیز پیچیده‌تر و عمیق‌تر کردند" (۱۳۹۲/۰۶/۱۸). لذا هویت انقلابی به جهت مشخصه استکبارستیزی و ظلم ستیزی آن نقش برجسته‌ای در تامین منافع ملی کشور دارد.

۱-۲-۵. هویت انقلابی و منافع فرهنگی

آیت الله خامنه‌ای انقلاب را از منابع ایجاد قدرت نرم جمهوری اسلامی می‌داند. در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، ارتباط هویت انقلابی و منافع فرهنگی ارتباطی دو سویه است. یعنی دشمن تلاش دارد با تضعیف هویت انقلابی، منافع فرهنگی را تضعیف کند و همچنین با ضربه زدن به منافع فرهنگی، هویت انقلابی ملت ایران را هدف قرار دهد. ایشان بیان می‌کنند که "مسأله‌ی حفظ هویت دینی و ملی و انقلابی یکی دیگر از ارزشهایی است که حتماً بایستی به مردم منتقل شود" (۱۳۸۱/۱۱/۱۵). راهپیمایی‌های ۲۲ بهمن و روز قدس و حضور در مراسمات مناسبتی انقلابی همچون تشیع میلیونی پیکر شهید سلیمانی، برخی از مواردی هستند که هویت انقلابی، قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران را افزایش داده است. آیت‌الله خامنه‌ای رشد ادبیات و فرهنگ را تقویت کننده ارزش‌ها و منافع فرهنگی می‌داند. ایشان بیان می‌کنند، "ما وقتی که شعرمان را در خدمت مفاهیم عالی اخلاقی، در خدمت توحید، در خدمت بیان فضایل اهل بیت، در خدمت ارزشهای اخلاقی، در خدمت سرفصل‌های منافع ملی و انقلابی قرار می‌دهیم، این جور نیست که فقط به آن ارزشها و به آن معارف خدمت کرده باشیم؛ به شعر خودمان هم خدمت کرده‌ایم؛ شعر ارتقا پیدا میکند" (۱۳۹۸/۰۲/۳۰).

کلید واژه	مفاهیم	مقوله
بخش نمادین و چهره‌ی بیرونی انقلاب - چهره‌ی فرهنگی است. سنگر مبارزه با کفر و ظلم و استکبار جهانی، همین سنگر فرهنگ است. کار فرهنگی باید جوانان را انقلابی بار بیاورد. دشمنان میدانند اگر در تلاشهای فرهنگی علیه انقلاب موفق و پیروز شوند، بقیه‌ی کارها برای آنها آسان خواهد شد. بایستی کاری کنیم که اخلاق	انقلاب حرکتی فرهنگی انقلاب عامل غنای فرهنگ انقلاب سنگر حفظ فرهنگ	انقلاب منبع افزایش قدرت نرم انقلاب تقویت کننده ارزش‌ها و منافع فرهنگی

		اسلامی در جامعه رائج شود. وقتی می‌گوئیم انقلاب اسلامی، اسلام یک بخشش اخلاق است.
--	--	---

جدول شماره ۵: هویت انقلابی و منافع فرهنگی

۵-۲-۲. هویت انقلابی و منافع سیاسی

انقلاب اسلامی باعث شد تا ملت ایران استقلال سیاسی خود را بدست آورد. آیت الله خامنه‌ای عدم وابستگی به قدرت‌های بزرگ و همراهی مردمی را علت تصمیم‌گیری‌های صریح سیاسی در عرصه بین الملل می‌دانند. به عنوان مثال ایشان علت مخالفت جمهوری اسلامی با رژیم صهیونیستی را در این فضا تبیین می‌کنند.

"ما چرا با فلان دولت یا فلان رژیم مخالفیم؟ ... مفهوم استکبار، مقابله با استکبار را از سوی مسلمین و مؤمنین و نظام و انقلاب اسلامی اقتضا میکند؛ آن هم نه به صورت مصلحتی و موسمی و تاکتیکی؛ بلکه به صورت همیشگی این مقابله وجود دارد. ذات انقلاب این است و تا انقلاب هست، چنین چیزی هم خواهد بود" (۱۳۶۸/۰۸/۱۰).

در دیدگاه ایشان، هویت انقلابی ملت ایران اجازه نمی‌دهد در عرصه سیاسی برخی از تصمیم‌های مصلحتی اتخاذ شده و در مقابل پایمال شدن حق مستضعفان سکوت شود. در منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای، روی کارآمدن نظام سیاسی بر مبنای مردم‌سالاری دینی و تحکیم پایه‌های مردمی حکومت، نتیجه هویت انقلابی ملت ایران است.

"بعد از آنکه انقلاب شد، دیکتاتوری‌ها به مردم‌سالاری تبدیل شد، وابستگی‌ها به استقلال سیاسی تبدیل شد، عقب‌ماندگی به پیشرفتهای قابل توجه تبدیل شد؛ در زیرساخت‌ها، در نیروی انسانی، در صنایع مهمی مثل نانو، زیست‌فناوری؛ صنایع بزرگی که ماها امروز جزو درجه‌های بالای آنها در دنیا و در بین دوستان و خردهای کشور هستیم؛ در علم، در آموزش عالی و غیره. خب اینها حوادثی بوده که هویت انقلابی ما اینها را به وجود آورده" (۱۳۹۶/۰۳/۲۲).

مقاله	مفاهیم	کلید واژه
تامین استقلال سیاسی تحکیم پایه‌ی مردمی حکومت اسلامی	انقلاب عامل قطع وابستگی سیاسی مردمی شدن سیاست پس از	ملت ایران با انقلاب خودش، سقف فلک فرهنگ و سیاست را در دنیا شکافته و طرح نویی

	انقلاب	<p>در انداخته است.</p> <p>در عرصه‌ی سیاسی، انقلاب تازه‌ترین و جذابترین سخن را نه فقط برای ملت ایران که برای بشریت دارد.</p> <p>سیاست خارجی جمهوری اسلامی با این راهبردها و مختصات، سیاست خارجی انقلابی است.</p> <p>«تکیه صریح بر مبانی انقلاب» استقلال را تأمین می‌کند.</p> <p>پس از انقلاب، وابستگی‌ها به استقلال سیاسی تبدیل شد.</p> <p>انقلاب، حکومت را به حکومتی متکی به مردم تبدیل کرد.</p>
--	--------	--

جدول شماره ۶: هویت انقلابی و منافع سیاسی

۵-۲-۳. هویت انقلابی و منافع اقتصادی

آیت الله خامنه‌ای در عرصه اقتصاد، همواره بر تقویت اقتصاد داخلی و باور به توان متخصصان داخلی تاکید داشته‌اند و عرصه اقتصاد را نیازمند روحیه و رویکرد جهادی می‌دانستند. ایشان سال ۱۳۷۶ در دیداری که با مسئولین وزارت جهاد سازندگی داشتند به نقش اثرگذار این ارگان انقلابی در حفظ منافع اقتصادی اشاره کردند.

"بخشهایی مانند جهاد سازندگی که به دست انقلاب بنا نهاده شده‌اند، باید تا آنجا که می‌توانند خود را به هدف و شکل مطلوب یک تشکیلات دولتی در خور انقلاب اسلامی نزدیک کنند و هر تشکیلاتی که بتواند بافت انقلابی را در خود حفظ کند و ارزشهای انقلابی را در تار و پود خود نفوذ دهد، قادر به انجام وظایف و کارهای بزرگ خواهد بود و این حقیقت را جهاد سازندگی در دوران جنگ ثابت کرد" (۱۳۷۶/۱۱/۲۰).

در سال‌های دهه ۱۳۹۰ که تحریم‌های اقتصادی آمریکا و برخی کشورهای غربی علیه جمهوری اسلامی شدت گرفت نیز آیت الله خامنه‌ای عدم وابستگی اقتصادی به دشمن از مسیر اقتصاد مقاومتی را راهکار تامین منافع ملی کشور می‌دانستند. در منظومه فکری ایشان، اقتصاد مقاومتی باور به توان نیروهای داخلی را تاکید می‌کند و منافع اقتصادی کشور را تامین می‌کند.

کلید واژه	مفاهیم	مقوله
انقلاب همه جانبه است، بعد اقتصادی نیز دارد. تلاش برای اقتصاد کشور، حرکتی جهادی است. اقتصاد مقاومتی برآمده از فرهنگ انقلابی است. جنگ اقتصادی دشمن به خاطر اهداف انقلابی ملت ایران است. انقلاب سد پولادینی در برابر نفوذ اقتصادی دشمن. تلاش اقتصادی جهاد است. جهاد اقتصادی یعنی حرکت مستمر همه‌جانبه‌ای هدفدار با نیت خشتی‌کردن تلاش خصم‌آلود و غرض‌آلود دشمن.	جهاد اقتصادی باور به توان داخلی اقتصاد مقاومتی	عدم وابستگی اقتصادی به دشمن

جدول شماره ۷: هویت انقلابی و منافع اقتصادی

۳-۵. هویت ایرانی

بارزترین و کهن‌ترین مشخصه هویتی ملت ایران، ریشه تاریخی و هویت ایرانی است. هویت ایرانی نه از تشکیل دولت-ملت‌ها، بلکه از از پیشینه تاریخی ملت ایران سرچشمه دارد. ایرانی بودن مفهومی با قدمت چند هزارساله است و هر ایرانی فارغ از نژاد و زبان و قومیت، خود را ایرانی می‌داند. در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، تاکید بر هویت ایرانی نه تنها نفی نشده، بلکه ایشان به فراخور مناسبت‌های گوناگون، حتی بر این هویت تاکید نیز داشته‌اند. ایشان در آستانه یازدهمین دوره

انتخابات مجلس شورای اسلامی، در دعوت از مردم برای حضور در پای صندوق‌های رای بیان کردند که هر کس به ایران و امنیت آن علاقه‌مند است در انتخابات شرکت کند (۱۳۹۸/۱۱/۱۶).

آیت الله خامنه‌ای در زمینه معرفی دشمن نیز به این مسئله اشاره می‌کند که برخی از دشمنی‌هایی که با ملت ایران صورت می‌گیرد، به خاطر هویت ایرانی و جایگاه مهم ایران در هندسه جهانی قدرت است. ایشان بیان می‌کنند که برخی دولت‌ها علیه منافع ملی ما توطئه می‌کنند زیرا می‌خواهند ایران همانند دوره پهلوی، برای آنها یک کشور وابسته و مطیع باشد. هویت ایرانی نیز همانند هویت اسلامی و انقلابی یکی از پایه‌های هویت بخش به جامعه ایران است که در حفظ و حراست از منافع ملی اثرگذار است. یکی از اصلی‌ترین پایه‌ها در فهم هویت تاریخی و ایرانی، مسئله استقلال است. زیرا دشمن در صدد است با ضربه زدن به استقلال کشور، هویت ایرانی را نیز تحت تاثیر قرار دهد.

۵-۳-۱. هویت ایرانی و منافع فرهنگی

منافع فرهنگی علاوه بر آمیختگی که با هویت اسلامی دارند، با هویت تاریخی و ایرانی نیز اتصال محکمی دارند. زیرا فرهنگ هویت یک ملت است و ارزشهای فرهنگی روح و معنای حقیقی یک ملت است (۱۳۹۲/۰۹/۱۹). آیت الله خامنه‌ای هویت فرهنگی را تامین کننده استقلال فرهنگی می‌داند و دشمن را در صدد ضربه زدن به استقلال فرهنگی کشور می‌داند. ایشان در این خصوص بیان می‌کنند:

"مستکبران [عالم] این جور تبلیغ میکنند که استقلال سیاسی کشورها یا استقلال فرهنگی و اقتصادی کشورها با پیشرفت کشورها منافات دارد" (۱۳۹۲/۱۱/۱۹).

در منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای انقلاب اسلامی به عنوان یک حرکت مردمی و برخاسته از آحاد جامعه است. انقلاب توانست منافع ملی و منافع فرهنگی را که در دوره پهلوی تحت تاثیر شدید غرب گرای قرار گرفته بود، از خطر وابستگی و وادادگی فرهنگی نجات دهد و در مقابل تهاجم فرهنگی آن دوره بایستد.

"این انقلاب توانست به ما، هم هویت بدهد، هم آرمان بدهد؛ این مهم است. ما، هم هویت پیدا کردیم ما فهمیدیم چه کسی هستیم، فهمیدیم که ما مغلوب و هضم‌شده‌ی در هاضمه‌ی سیاست جهانی و نظام سلطه نیستیم؛ ما هستیم، ما خودمانیم؛ هویت و آرمان؛ به ما آرمان داد، آرمانهای فراوان" (۱۳۹۶/۰۳/۱۷).

هویت ایرانی در مسائل فرهنگی آمیختگی نزدیکی با هویت اسلامی دارد. لذا شاید در عمل تفکیک منافع فرهنگی ذیل هویت ایرانی و منهای هویت اسلامی کار بسیار دشواری باشد. زیرا هویت ایرانی

بر پایه تاریخ مشترک مردم ایران شکل گرفته است که این تاریخ از ۱۴۰۰ سال پیش، تاریخی اسلامی و همراه با افتخارات اسلامی بوده است. لذا ایشان تاکید می‌کنند که منافع فرهنگی نمی‌تواند ایران را منهای اسلام در نظر بگیرد و این نگاه، نگاه دقیقی به ایران و ایرانی نیست.

"آنچه ایرانی بعد از آمدن اسلام کرده، اصلاً با آنچه در طول تاریخ گذشته‌ی خودش داشته قابل مقایسه نیست. ایران در دوران اسلامی، در قرن سوم و چهارم و پنجم هجری، در قله‌ی دانش و تمدن و سیاست و اقتصاد جهانی قرار داشته. هیچ جای دنیا - از شرق و غرب، از آسیا و اروپا - در این حد نبودند؛ این به برکت اسلام بوده. ایران قبل از آن هرگز چنین اوجی را نداشته" (۱۳۸۷/۰۲/۱۸).

کلید واژه	مفاهیم	مقوله
<p>فرهنگ مایه‌ی اصلی هویت ملت‌هاست.</p> <p>فرهنگ یک ملت می‌تواند آن ملت را دارای آبروی جهانی کند.</p> <p>هویت ملی با «فرهنگ» شکل می‌گیرد.</p> <p>از استقلال سیاسی و استقلال اقتصادی بالاتر، «استقلال فرهنگی» است.</p> <p>استقلال یک ملت جز با استقلال فرهنگی تأمین نمیشود.</p> <p>سیاست کلی کشور باید عبارت باشد از وابستگی شدید و کامل به فرهنگ ملی.</p>	<p>هویت ماهیتی فرهنگی دارد</p> <p>فرهنگ مقوم هویت ملی هویت و فرهنگ مفاهیمی غیریت‌ساز</p>	<p>رسیدن به استقلال فرهنگی</p> <p>مقابله با تهاجم فرهنگی</p>

جدول شماره ۸: هویت ایرانی و منافع فرهنگی

۵-۳-۲. هویت ایرانی و منافع سیاسی

جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک بازیگر دولتی در عرصه بین الملل حضور دارد و مانند سایر بازیگران به دنبال دست یابی به منافع داخلی و بین المللی خود است. این منافع بیشتر با مفهوم امنیت

ملی گره خورده است و هدف منافع سیاسی تامین مولفه‌های امنیت ملی و منافع ملی است. در دیدگاه آیت الله خامنه‌ای هویت ایرانی می‌تواند حافظ استقلال سیاسی کشور باشد. آیت الله خامنه‌ای مسئولین را به این نکته توجه می‌دهند که دشمنی که امروز در پی آسیب زدن به یکپارچگی داخلی و منافع ملی ایران است، این دشمنی را نه صرفاً به خاطر هویت اسلامی و انقلابی ملت ایران، بلکه به خاطر جایگاه ایران در پیش گرفته است.

"یک نقطه‌ی پُر فایده و پُر سود در یک نقطه‌ی بسیار حساس از لحاظ سوق‌الجیشی - سیاسی و نظامی - در دنیا به نام ایران وجود داشته و سالهای متمادی در قبضه‌ی قدرتهای مستکبر بوده است - یک روز روسیه، یک روز انگلیس، یک روز هم امریکا - بعد این ملت آمده با اتکاء به یک اندیشه و یک فکر و یک اراده، این کشور را از چنگال اینها خلاص کرده؛ اینها می‌خواهند دوباره سیطره پیدا کنند؛ همه‌ی دعوا بر سر این است" (۱۳۸۳/۰۳/۲۷).

لذا ایشان تاکید می‌کنند که هویت هر ملتی که نتواند در مقابل قدرت‌های بزرگ ایستادگی کند و در مقابل زیاده‌خواهی آنها توان بازدارندگی ایجاد کند، توسط دشمنان پایمال خواهد شد. "ملت‌ها وظیفه دارند برای صیانت و حراست از خود و برای دفاع از کیان، عزت و هویت خود، خود را آماده نگه دارند. آن ملتی که در این راه غفلت کند، نابود شده است؛ آن ملتی که نتواند نیاز خود را به دفاع، به ایستادگی و به مقاومت، بهنگام بفهمد، پامال شده است" (۱۳۸۳/۰۴/۱۸). در دیدگاه آیت الله خامنه‌ای عزت کشور از طریق، تقویت وحدت داخلی و افزایش توان بازدارندگی در برابر بیگانگان حفظ می‌شود. عرصه‌هایی همچون انتخابات نشان دهنده توان نرم و عرصه‌هایی همچون توان موشکی نشان دهنده قدرت سخت کشور، در مقابل دشمنان است.

کلیدواژه	مفاهیم	مقوله
این ملت توانست با قدرت خود، استقلال سیاسی را به دست آورد.	استقلال سیاسی یکپارچگی داخلی تقویت قدرت نرم و سخت	ایستادگی در برابر قدرت های بزرگ افزایش توان بازدارندگی حفظ وحدت ملی
منافع ملی نباید با هویت ملی تعارض داشته باشند. اعتماد به دشمن ضربه به منافع ملی است. منافع ملّی، ملاک صحّت		

		<p>تصمیم‌گیری‌ها است. توافقات بین‌المللی باید در راستای منافع ملی باشند اختلاف افکنی بر ضد منافع ملت ایران است. امتیاز دادن به دشمن بر خلاف منافع ملت است. نیروهای مسلح حافظ منافع ملت هستند. اتحاد، کلید حفظ منافع ملی است.</p>
--	--	--

جدول شماره ۹: هویت ایرانی و منافع سیاسی

۵-۳-۳. هویت ایرانی و منافع اقتصادی

ابزارهای اقتصادی و فناوری، در دوران صلح و جنگ می‌توانند در تغییر رفتار دولت‌ها بسیار موثر باشند (قوام، ۱۳۹۴: ۲۲۰). در طی دهه ۱۳۹۰ منافع اقتصادی یکی از اصلی‌ترین هدف‌های آمریکا برای ضربه زدن به ملت ایران بوده است. آیت‌الله خامنه‌ای از سال ۱۳۹۰، سال جهاد اقتصادی تا کنون، شعارهای سال را شعارهایی اقتصادی اعلام کرده‌اند. نکته مهمی که آیت‌الله خامنه‌ای در ارتباط با منافع اقتصادی بیان می‌کنند این است که برنامه ریزی‌های اقتصادی باید متناسب با هویت ایرانی در نظر گرفته شوند. یعنی اینگونه نباشد که منافع اقتصادی طوری تدوین شوند که باعث وابستگی به بیگانگان و باعث ضربه زدن به تولید داخلی باشد. بلکه منافع اقتصادی با تکیه بر توان داخلی و توجه به ظرفیت‌های ژئوپلیتیک کشور تدوین گردند.

"کشور به سرمایه‌های انسانی و طبیعی و هویت ذاتی متکی است و مستوجب رشد و شکوفایی واقعی اقتصادی است؛ اما نه آن گونه که بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول برای ما نسخه بنویسند و ما هم طبق همان نسخه، اقتصاد خودمان را تدوین کنیم" (۱۳۸۰/۰۴/۱۰).

در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، استفاده از ظرفیت‌های داخلی همچون دانش فنی بومی، نیروی کار ایرانی و ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی و منابع طبیعی می‌تواند تحریم‌های خارجی را کم‌اثر کند. آیت‌الله خامنه‌ای بیان می‌کنند که مسئولین باید برای مقاوم‌سازی کشور در قبال تحریم‌های آمریکا، "کشور

را آماده کند؛ کشور را مقاوم‌سازی کنند. باید در مقابل آنچه آنها انجام می‌دهند، کشور مقاوم باشد و توانایی ایستادگی داشته باشد. این مقاومت اقتصادی و فرهنگی و سیاسی و همه‌جانبه را مسئولین در نظر بگیرند" (۱۳۹۶/۰۳/۱۴).

کلید واژه	مفاهیم	مقوله
عزت ملی از طریق فرهنگ کار بدست می‌آید. دریا برای یک کشور، یک فرصت بزرگ برای پیشرفت و حفظ منافع ملی است. فشار اقتصادی، حربه‌ی دشمن علیه ملت ایران. فساد اقتصادی عامل ضربه به منافع ملت ایران سرمایه‌های انسانی و طبیعی و هویت ذاتی متکی است و مستوجب رشد و شکوفایی واقعی اقتصادی است. اساس سیاست کلی اقتصادی کشور، عبارت است از رفاه عمومی و عدالت اجتماعی. اگر این ملت بخواهد این استقلال سیاسی را، این عرض اندام فرهنگی را در مقابل سلطه گران عالم حفظ کند، باید پایه های اقتصادی خود را محکم کند.	استفاده از ثروت‌های خدادادی برای رشد اقتصاد رونق اقتصاد ملی اقتصاد عامل بازدارنده در برابر دشمن	توجه به تولید داخلی استفاده از ظرفیت‌های ژئوپلیتیک

جدول شماره ۱۰: هویت ایرانی و منافع اقتصادی

نتیجه‌گیری

آیت الله خامنه‌ای منافع ملی را برآمده از هویت ملت ایران می‌داند. ایشان تاکید دارند که اگر منفعتی با هویت ملت ایران سازگاری نداشته باشد، قطعاً نمی‌تواند به عنوان منافع ملی جمهوری اسلامی شمرده شود. هویت ملت ایران از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای به سه هویت اسلامی، انقلابی و ایرانی تقسیم می‌شوند. هر کدام از این منابع هویتی ریشه در تاریخ و فرهنگ ملت ایران دارند و بنابر شرایط تاریخی بروز و ظهور متفاوتی داشته‌اند.

مقولات	هویت اسلامی
ترویج ارزش‌های اسلامی	منافع فرهنگی
لزوم حفظ نظام اسلامی استکبار ستیزی جهان گرایی اسلامی	منافع سیاسی
افزایش ثروت ملی توزیع عادلانه ثروت	منافع اقتصادی

جدول شماره ۱۱: مقولات هویت اسلامی

بر اساس نسبت سنجی هویت‌های پیش‌گفته، هویت اسلامی در سه بعد منافع فرهنگی، سیاسی و اقتصادی تامین‌کننده‌ی برخی منافع پایدار و باثبات است که آشکاری منافع ملموس عینی مادی را برخوردار نیست لکن زمینه‌سازی و تحقق منافع را فراهم می‌آورد. هویت اسلامی منجر به ترویج ارزش‌های اسلامی شده و در عرصه‌ی سیاست ورزی تلاش بر لزوم حفظ نظام اسلامی و ترسیم ارتباط منطقی با جهان اسلامی و غیر اسلامی را سبب می‌شود. هویت اسلامی و اصول حاکم بر ارزش‌های اسلامی در عدالت اقتصادی که از پایه‌ای‌ترین منافع اقتصادی است نقشی جدی ایفا

مقولات	هویت انقلابی
انقلاب منبع افزایش قدرت نرم انقلاب تقویت کننده ارزش‌ها و منافع فرهنگی	منافع فرهنگی
تامین استقلال سیاسی تحکیم پایه‌های مردمی حکومت اسلامی	منافع سیاسی
عدم وابستگی اقتصادی به دشمن	منافع اقتصادی

جدول شماره ۱۲: مقولات هویت انقلابی

هویت انقلابی که هویتی برخاسته از تحولات ایران پس از انقلاب است و هویتی خاص را به جامعه ایرانی و نظام سیاسی جمهوری اسلامی داده است در حوزه منافع ملی ایده‌ای پرتحرک و نوین را در برابر ایده‌های سکولار و شبه سکولار در پیش روی نهاده است. دنیای سیاست با انقلابی رویرو است که از بدو تولد تا کنون توانسته است بسیاری از بحران‌های نظری در نظام سستی پادشاهی که از فقدان مشروعیت و برکنندگی از جامعه رنج می‌برد را پاسخ گوید و از سویی دیگر نظام سیاسی دینی را با نقش آفرینی جدی مفاهیم دینی در عرصه اجتماعی معرفی نماید. این ایده و نرم افزار پرتحرک منافع بسیاری را در حوزه قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران فراهم می‌آورد.

هویت انقلابی در اعتراض به استبداد و استعمار استقلال سیاسی کشور را که در صدهای اخیر به شدت خدشته دار شده بود تامین و بحران عدم پایدگاه مردمی حکومت‌های پادشاهی در ایران را تا حد بسیاری حل کرد. بدیهی است که هویت انقلابی با ایجاد روحیه‌ی خود باوری و اتکاء به درون و وابستگی اقتصادی و منظر وارداتی و حاشیه‌ای از اقتصاد ایران در بسیاری از موارد پیراسته است و مقدمات قدرت یابی اقتصاد ایران را بر اساس اعتماد و اتکا به توان داخلی زمینه‌سازی نموده است.

مقولات	هویت ایرانی
رسیدن به استقلال فرهنگی مقابله با تهاجم فرهنگی	منافع فرهنگی
ایستادگی در برابر قدرت‌های بزرگ	منافع سیاسی

افزایش توان بازدارندگی حفظ وحدت ملی	
توجه به تولید داخلی استفاده از ظرفیت‌های ژئوپلیتیک	منافع اقتصادی

جدول شماره ۱۳: مقولات هویت ایرانی

در اندیشه‌ی سیاسی رهبری انقلاب هویت ایرانی ارزشی پایدار و مستقر است که در منظری متعادل به دور از افراط ناسیونالیسم سستی و نه تفریط ملت ستیزانه، نقش و جایگاه حقیقی دارد. توجه به هویت ملی منافع فرهنگی بسیاری را فراهم می‌آورد از جمله حفظ میراث زبان فارسی و بهره‌مندی از خزانه‌ی عظیم فرهنگ ایرانی در برابر فرهنگ مهاجم غربی. هویت ملی سبب تقویت و تحکیم جامعه‌ی ایرانی در برابر غیر شده و عصبیت ملی را نتیجه می‌دهد. ارزش‌ها و سنت‌های ملی و ایرانی که پس از انقلاب اسلامی نیز تقویت و هدایت گردید وحدت اقوام متعدد و متنوع را ذیل ناسیونالیسم ایرانی منجر خواهد شد و در حوزه‌ی اقتصادی نیز بهره‌گیری بهتر از ظرفیت‌های درونی و ژئوپولیتیک را ممکن می‌سازد.

منابع

فارسی

۱. اسمیت، استیو و دیگران (۱۳۹۱)، سیاست خارجی نظریه‌ها بازیگران و موارد مطالعاتی، حاجی یوسفی، امیرمحمد و دیگران، جلد اول، تهران: سمت.
۲. [افتخاری، اصغر؛ اسدی، علیرضا؛ نزهت، ابراهیم](#) (۱۳۹۳)، ناسیونالیسم و هویت ملی در اندیشه حضرت آیت الله خامنه‌ای، فصلنامه پژوهشنامه انقلاب اسلامی، صص ۱۹ تا ۴۳
۳. ایوانز، گراهام و جفری نونام (۱۳۸۱)، فرهنگ روابط بین الملل، مترجمین: حمیرا مشیرزاده و حسین شریفی طرازکوهی، تهران، نشر میزان، چاپ اول، تابستان.
۴. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۵)، اصول و مبانی روابط بین الملل (۲)، تهران: سمت.
۵. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۶)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: سمت.
۶. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۰)، «واقع‌گرایی نوکلاسیک و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و پنجم، شماره ۲، تابستان، صص ۲۹۴-۲۷۶.
۷. سید امامی، کاووس (۱۳۸۶)، پژوهش در علوم سیاسی؛ رویکردهای اثبات‌گرا، تفسیری و انتقادی، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۸. صولتی سروندی، حسین، کلاتر مهرجردی، علیرضا (۱۳۹۸)، هویت فرهنگی به مثابه گفتمان دفاعی در نظام فکری آیت الله خامنه‌ای (مدظله)، فصلنامه علوم و فنون نظامی، بهار ۱۳۹۸، شماره ۴۷، صص ۱۴۳ تا ۱۶۶.
۹. طباطبایی، سید محمد؛ حجازی، امین (۱۳۹۵)، حفظ هویت اسلامی و امنیت هستی‌شناختی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از منظر مقام معظم رهبری، بهار ۱۳۹۵ - شماره ۳۴، صص ۹۵ تا ۱۱۶
۱۰. قائدی، محمدرضا، گلشنی، علیرضا (۱۳۹۵)، روش تحلیل محتوا، از کمی‌گرایی تا کیفی‌گرایی، فصلنامه روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، بهار ۱۳۹۵، دوره ۷، شماره ۲۳، صص ۵۷ الی ۸۲.
۱۱. قوام، سیدعبدالعلی (۱۳۹۴)، اصول سیاست خارجی و سیاست بین الملل، تهران: سمت.
۱۲. قوام، سیدعبدالعلی (۱۳۹۷)، روابط بین الملل نظریه‌ها و رویکردها، تهران: سمت.
۱۳. کلیتون، دیوید دبلیو (۱۳۷۹)، دو رویه منفعت‌مندی، اصغر افتخاری، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۴. گوهری‌مقدم، ابوذر، فیضی، رضا، باباهادی، محمداقبر (۱۳۹۷)، بررسی مفهوم هویت و منافع ملی

- و رابطه بین آن‌ها در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، فصلنامه علمی امنیت ملی، دوره ۸، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۷، صفحه ۱۰۵-۱۲۸.
۱۵. محمدی‌سیرت، حسین (۱۳۹۹)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، منافع ملی و اصول اسلامی، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۱۶. مرشدی زاده، علی (۱۳۹۶)، مولفه‌های هویت اسلامی و ایرانی در اندیشه آیت الله خامنه‌ای، فصلنامه مطالعات ملی، تابستان ۱۳۹۶ - شماره ۷۰، صص ۶۳ - ۷۶.
۱۷. مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۹)، تحول در نظریه‌های روابط بین الملل، تهران: سمت.
۱۸. مشیرزاده، حمیرا، مسعودی، حیدرعلی (۱۳۸۸)، هویت و حوزه‌های مفهومی روابط بین الملل، فصلنامه سیاست، دوره ۳۹، شماره ۴، صص ۲۵۱ الی ۲۶۹.
۱۹. مطهری، مرتضی (۱۳۹۰)، خدمات متقابل اسلام و ایران، تهران: صدرا.
۲۰. وان دایک، نئون (۱۳۸۲)، مطالعاتی در تحلیل گفتمان: از دستور متن تا گفتمان کاوی انتقادی، ترجمه از گروه گفتمان، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه.
۲۱. انگلیسی
۲۲. Aron, Raymond (1967), *Peace and War: A Theory of International Relations*, New York: Doubleday & Company
۲۳. Breuning, Marijke (2007), *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*, New York: Palgrave Macmillan.
۲۴. Krasner, Stephan (1978), *defending the national Interest: Raw Materials Investments and U.S. Foreign Policy*, Prinston: Prinston University Press.
۲۵. Plano, Jack C, Roy Dilton (1988), *The International Relation Dictionary*, U.S.A: longman.
۲۶. Smith, Stve (2001), "Foreign Policy is What States Make of it: Social Construction and International Relations Theory. In: *Foreign Policyin a Constructed World*", *International Relations in a Constructed World*. Editor: V. Kubalkova. Armonk. M.E. Sharpe.
۲۷. سایت
۲۸. -کلیه ارجاع‌ها به بیانات آیت‌الله خامنه‌ای از سایت <https://farsi.khamenei.ir/> بوده است. تاریخ دسترسی ۱۳۹۹/۰۹/۲۷.